

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра соціології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. декана соціологічного факультету

В'ячеслав НІКУЛІН

«28» червня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СОЦІОКУЛЬТУРНА АНТРОПОЛОГІЯ»
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти бакалавр
галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)
спеціальність 054 - Соціологія
(шифр і назва)
освітня програма «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю»
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
Вид дисципліни за вибором
(обов'язкова / за вибором)
факультет соціологічний

2024/ 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою соціологічного факультету

26 червня 2024 року, протокол № 9

Розробник:

Філіппова Ольга Аркадіївна, кандидат соціологічних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри соціології соціологічного факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол № 15 від 12 червня 2024 року

В.о. завідувачки
кафедри соціології

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю»

Гарант освітньої програми
«Соціологія комунікацій, реклами та
зв'язків з громадськістю »

Ірина СОЛДАТЕНКО

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол № 8 від 24 червня 2024 року

Голова науково-методичної комісії
соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Соціокультурна антропологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми «Соціологія комунікацій, реклами та зв’язків з громадськістю» підготовки бакалаврів спеціальності 054 – Соціологія.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – дати студентам базові знання щодо методології та методів соціокультурної антропології; розкрити особливості історії становлення соціокультурної антропології як самостійної дисципліни; показати, яким чином можливо вивчати українське суспільство, використовуючи методологію соціокультурної антропології.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: розкрити методологічний потенціал соціокультурної антропології; показати її зв’язки із соціологією, визначити їхнє спільне та особливе; показати, яким чином сучасний соціолог може використовувати методологію соціокультурної антропології у дослідженні суспільства. Розкрити можливості застосування методів соціокультурної антропології у проведенні соціокультурної експертизи.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
обов’язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
10 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
30 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
80 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
Контрольна робота	Контрольна робота

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, Освітнього стандарту спеціальності 054 – «Соціологія» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 04.03.2020 № 371, зі змінами, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України від 28.05.2021 № 593) студенти повинні набути такі результати навчання.

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК06. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні компетентності:

СК01. Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології.

СК02. Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій.

СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.

СК04. Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.

СК06. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК07. Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців та нефахівців.

Програмні результати навчання:

ПРН01. Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.

ПРН02. Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.

ПРН03. Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.

ПРН04. Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач.

ПРН07. Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціологічної інформації.

ПРН08. Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.

ПРН10. Володіти навичками збору соціальної інформації з використанням кількісних та якісних методів.

ПРН11. Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців.

ПРН12. Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога.

Студенти повинні:

знати:

- особливості методів соціокультурної антропології;
- базовий категоріальний апарат соціокультурної антропології
- зміст основних етапів становлення та розвитку антропології як самостійної дисципліни;
- основні напрямки дослідження соціокультурної антропології
- етичні принципи досліджень за методологією соціокультурної антропології.

вміти:

- застосовувати основні поняття та категорії соціокультурної антропології при аналізі сучасних суспільств;
- визначати, в яких саме сфери можливі дослідження з соціокультурної антропології
- виявляти особливості проведення досліджень з соціокультурної антропології.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

ТЕМА 1. Соціокультурна антропологія як самостійна дисципліна. Практичне використання знань з соціокультурної антропології

Поняття «антропологія». Основні напрямки в західній антропології: соціокультурна антропологія; біологічна антропологія; соціолінгвістична антропологія; археологія. Специфіка соціокультурної антропології. Академічні та практичні дослідження. Загальна характеристика методів соціокультурної антропології. Поняття «етнографічне дослідження». Етнографія як описання та метод дослідження. Поняття «польове дослідження». Дослідник та досліджувані: поле, ролі, стосунки.

Соціокультурна антропологія у системі соціогуманітарного знання. Соціологія та соціокультурна антропологія: загальне та відмінне.

ТЕМА 2. Перші дослідження антропологів. Антропологічні дослідження 20 сторіччя

Становлення соціокультурної антропології. «Прогресивне мислення» ХІХ ст. Загальна характеристика перших антропологічних досліджень; «кабінетна антропологія». Детерміністські ідеї про розвиток суспільства – від «примітивних» до «сучасних» суспільств. Домінування ідеї про західні суспільства як суспільства «прогресу».

Дослідження Л. Моргана, теорія еволюціонізму. Марксистський підхід до аналізу суспільств. Дослідження Ф. Боаса, теорія історичного партикуляризму.

Дослідження Р. Бенедикт; антропологія та «політичні потреби та замовлення». М. Мід та дослідження соціалізації. Загальні характеристики досліджень та поглядів М. Мід та Р. Бенедикт: взаємозв'язок між культурою та особистістю.

Соціальна антропологія Б. Маліновського. Польові дослідження та методи. Створення функціональної теорії. Соціокультурна антропологія А. Радкліфф-Брауна. Створення теорії структурного функціоналізму. Особливості розвитку європейської та американської антропології.

1960-і: «революція» у дисципліні. Інтелектуальні зміни в західних університетах. Радикальний політичний активізм; повернення ідей марксизму. Виникнення антропології у суспільствах, які раніше були тільки об'єктами вивчення з боку західних дослідників: виклики можливостям та спроможностям західних дослідників. Фемінізм та його вплив на розвиток антропологічних досліджень. Символізм та інтерпретація. Дослідження та теоретичні доробки К. Гірца, М. Дуглас. Антропологія К. Леві-Строса. Постмодернізм та антропологічні дослідження.

Від досліджень «екзотичних» суспільств до досліджень західних суспільств. К. Вердері та початок антропологічних досліджень соціалістичних (та постсоціалістичних) суспільств.

Дослідження сучасного українського суспільства антропологами.

ТЕМА 3. Концепції та методи соціокультурної антропології

Поняття «культура» в антропології. Культурні універсалії. Класифікація Дж. Мердока. Етноцентризм. Культурний релятивізм. Критика теорії культурного релятивізму: права людини vs культурні права

Базові концепції соціокультурної антропології, Функціоналізм. Структуралізм. Інтерпретативний підхід.

Методи соціокультурної антропології. Включене спостереження. Опитування. Архівні дослідження. Знання експертів. Фокус-групи. Генеалогічні дослідження. Інтерн'ю. Методичні та методологічні інновації: multisided research.

Основні етичні принципи проведення антропологічних досліджень.

РОЗДІЛ 2. АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

ТЕМА 4. Система спорідненості, родина, шлюб

Поняття «система спорідненості». Спорідненість та соціальні організації. Дослідження Дж. Мердока та перегляд поглядів щодо уявлень про систему спорідненості. Мережі спорідненості і соціальний процес: дослідження А. Радкліфф-Брауна. Групи «споріднених»

Родина. Полігамія: полігінія та поліандрія. Сучасна сім'я та шлюб: крос-культурні дослідження.

Поняття «клан». Прояви кланів у сучасних суспільствах.

ТЕМА 5. Релігія, системи вірувань, ритуали

Поняття «система вірування». Розмаїття систем вірувань. Релігія як інституційна форма системи вірування.

Ритуали. Загальні функції релігійних ритуалів. Трансативні практики. Чаклунство та магія.

Соціальні функції релігії. Релігійні громади та релігійні лідери.

Антропологічні дослідження релігії в сучасній Україні: дослідження К. Уаннер

ТЕМА 6. Спільноти (община, громада, місто, друзі)

Антропологічні дослідження спільнот: від общини до нації. Поняття громади: визначення, методи та фокус дослідження. Антропологія міста. Он-лайн громади.

ТЕМА 7. Виробництво, розподіл, споживання

Основні визначення. Крос-культурні дослідження виробництва, розподілу та споживання товарів та послуг.

Виробництво: форми організації праці. Розподіл: взаємообмін; перерозподіл; ринковий обмін. Споживання: доступ до товарів та послуг. Поняття дефіциту. Споживання в залежності від типу розподілу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма					заочна форма						
	усьог о	у тому числі				усьог о	у тому числі					
л		п	лаб	інд	с. р.		Л	п	лаб	інд	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Історія та методи соціокультурної антропології												
Тема 1. Соціокультурна антропологія як самостійна дисципліна. Практичне використання знань з соціокультурної антропології	13	1	2			10	16	1				15
Тема 2. Перші дослідження антропологів. Антропологічні дослідження 20 сторіччя	32	4	8			20	28	1,5	1,5			25
Тема 3. Концепції та методи соціокультурної антропології	15	1	4			10	16	0,5	0,5			15
Разом за розділом	60	6	14			40	60	3	2			55
Розділ 2. Антропологічні виміри соціальної реальності¹												
Тема 4. Система спорідненості, родина, шлюб	15	1	4			10	16					16
Тема 5. Релігія, системи вірувань, ритуали	15	1	4			10	15	1	1			13
Тема 6. Спільноти (община, громада, місто, друзі)	15	1	4			10	14,5	1	0,5			13
Тема 7. Виробництво, розподіл, споживання	15	1	4			10	14,5	1	0,5			13
Разом за розділом	60	4	16			40	60	3	2			55
Усього годин	120	10	30			80	120	6	4			110

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денне	Заочне
1	Соціокультурна антропологія як самостійна дисципліна. Практичне використання знань з соціокультурної антропології	2	
2	Перші дослідження антропологів. Антропологічні дослідження 20 сторіччя	8	1,5
3	Концепції та методи соціокультурної антропології	4	0,5
4	Система спорідненості, родина, шлюб	4	
5	Релігія, системи вірувань, ритуали	4	1
6	Спільноти (община, громада, місто, друзі)	4	0,5
7	Виробництво, розподіл, споживання	4	0,5
		30	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин		Форма контролю
		Денне	Заочне	
1	Соціокультурна антропологія як самостійна дисципліна. Практичне використання знань з соціокультурної антропології	10	15	Есе
2	Перші дослідження антропологів. Антропологічні дослідження 20 сторіччя	20	25	Контрольна робота
3	Концепції та методи соціокультурної антропології	10	15	
4	Система спорідненості, родина, шлюб	10	16	есе; підготовка та презентація доповіді за обраною темою
5	Релігія, системи вірувань, ритуали	10	13	есе; підготовка та презентація доповіді за обраною темою
6	Спільноти (община, громада, місто, друзі)	10	13	есе; підготовка та презентація доповіді за обраною темою
7	Виробництво, розподіл, споживання	10	13	есе; підготовка та презентація доповіді за обраною темою
	Разом	80	110	

6. Індивідуальне завдання
не передбачено

7. Елементи дистанційного викладання

Етапи роботи	Форма роботи	Онлайн-платформа
1. Попередня підготовка	Опитування	Канал у Telegram/Zoom
2. Подача нової інформації	Аудіозапис Тексти Відеоконференція Відеолекція	Google-classroom GoogleMeet/Zoom GoogleMeet/Zoom
3. Тренінг	Питання для самоперевірки Обговорення (чат, форум) Спостереження за явищем	Telegram / Google-classroom Telegram / Discord GoogleMeet/ Youtube
4. Виконання практичного завдання	Пошук відповідей на питання Інтерактивні практичні завдання	Google-classroom Google-classroom
5. Оцінювання	Виконання екзаменаційної роботи Контрольна робота	GoogleMeet/Zoom/Google-classroom
6. Рефлексія	Відповіді на рефлексивні питання	GoogleMeet/Zoom/Google-classroom
7. Зворотній зв'язок	Чат, форум, опитування аудіо-, відео- або текстові повідомлення з коментарем	Telegram / Google-classroom / GoogleMeet/

7. Методи навчання

Лекції, пояснення, бесіди, дискусії, діалог, групове обговорення; короткі усні відповіді на питання, групові консультації; коментарі під час заняття від викладача, робота з навчальною та науковою літературою.

8. Методи контролю

Робота на семінарських заняттях, поточна контрольна робота, презентації доповідей за темою семінару, підготовка та презентація дослідницького проекту. **Підсумковий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle.**

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Залікова робота	Сума
Розділ 1			Розділ 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	1	40	100
50							10		

Для допуску до підсумкового семестрового контролю потрібно набрати 30 балів.

Критерії оцінювання

Робота на семінарах

До 8 балів – послідовний, логічний, обґрунтований виклад матеріалу; вміння вільно формулювати та аргументувати висновки, застосовувати отримані знання до аналізу конкретних соціальних ситуацій. Робота представлена у *письмовій формі та усній презентації*;

До 4 балів – послідовний, логічний, обґрунтований виклад матеріалу; вміння вільно формулювати та аргументувати висновки, застосовувати отримані знання до аналізу конкретних соціальних ситуацій. Робота представлена у *письмовій формі* (без усної презентації);

До 2-3 балів – неповний виклад матеріалу; вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, але неспроможність її аналізувати й формулювати аргументовані висновки. Робота представлена у *письмовій формі* (без усної презентації);

Контрольна робота, що передбачена навчальним планом (10 балів)

Завдання до контрольної роботи представлено в вигляді відповіді на два питання (до 5 бали за кожну відповідь) теоретичного розділу курсу.

Приклади завдань для контрольної роботи:

Варіант 1:

1. Основні напрямки в західній антропології.
2. Поняття етнографічного методу.

Варіант 2:

1. Основні етапи становлення соціокультурної антропології.
2. Антропологічні дослідження «екзотичних суспільств»

Критерії оцінювання контрольної роботи

Відповідь повна, або з однією незначною помилкою	9-10 балів
Відповідь повна, але з двома-трьома незначними помилками	7-8 бали
Відповідь не досить повна, та (або) із суттєвими помилками	5-6 балів
Відповідь неповна, містить суттєві помилки	до 4 балів
Відповідь майже відсутня та (або) не відповідає запитанню	0 балів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Антропология релігії. Порівняльні студії від Прикарпаття до Кавказу / за ред. К. Ваннер, Ю. Буйських, 2019. Київ : Дух і літера.
2. Ваннер К. Тягар мрій. Історія та ідентичність у пострадянській Україні. Київ: Дух і літера. 2023
3. Від поранення до повернення. Етнографічне дослідження шляху ветеранів та їхніх близьких / [Тіна Полек, Євген Лисенко, Олексій Москаленко, Денис Султангалієв, Любов Галан]; За заг. ред.Л.Галан., Д. Султангалієва. – Київ, 2023. – 139 с
file:///C:/Users/olgafil/Downloads/vid-poranennya-do-povernennya-doslidzhennya.pdf
4. Данилюк Г. «Увесь час я поряд із ним»: Що таке доглядова праця жінок та чому вона недооцінена в українському суспільстві // Divoche.media. Незалежний жіночий журнал. 20.08.2024 <https://divoche.media/2024/08/20/kolektsiia-oberih-ridna-vid-ukrainskoho-brendu-wear-me/>
5. Conover T. Slow journalism: a letter to ethnographers // Frontiers in Sociology. 2023
file:///C:/Users/olgafil/Downloads/fsoc-08-1141033-1.pdf
6. Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology, 2nd Edition Eriksen, H.T. Pluto Press, 2001.
7. Katherine Verdery Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania Slavic Review, Vol. 52, No. 2 (Summer, 1993), pp. 179-203.
8. Keough L. Driven Women: Reconceptualizing the Traffic in Women in the Margins of Europe through the Case of Gagauz Mobile Domestic in Istanbul “Anthropology of East Europe Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia Volume 21, Issue 2, 2003.
9. Coman M. Liminality in Media Studies: From Everyday Life to Media Events. In St John, Graham (ed).Victor Turner and contemporary cultural performance Oxford, Berghahn.

Допоміжна

1. Diana R. Blank Mapping the Kingdom of Plastic Bags:the Topography of Fairytale Cynicism in Chelnohovsk-na-dniestre, Ukraine “Anthropology of East Europe Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia Volume 21, Issue 2, 2003.
2. Koester D. Drink, Drank, Drunk:a Social-political Grammar of Russian Drinking Practices in a Colonial Context “Anthropology of East Europe Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia Volume 21, Issue 2, 2003
3. Katherine Verdery Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania Slavic Review, Vol. 52, No. 2 (Summer, 1993), pp. 179-203
4. Keough L. Driven Women: Reconceptualizing the Traffic in Women in the Margins of Europe through the Case of Gagauz Mobile Domestic in Istanbul “Anthropology of East Europe Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia Volume 21, Issue 2, 2003

5. Low S. The anthropology of cities: imagining and theorizing the city. *Annual review of anthropology*. 1996. Vol. 25. Pp. 383-409.
6. Marcus. G. Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*. 1995. № 24. Pp. 95-117.
7. Filippova O. Giezynska J. Council of Europe's invisible forces: power, European values and communication in the committee of ministers. Електронний ресурс Reader
8. Shostak N. "Value village" in my village: western Ukrainians and overseas kin. Електронний ресурс Reader

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Телеграм-канал «Антрологинька» t.me/anthropologynka

Social and Cultural Anthropology <https://www.discoveranthropology.org.uk/about-anthropology/what-is-anthropology/social-and-cultural-anthropology.html>

Society for Visual anthropology <https://www.societyforvisualanthropology.org/>

Sapience. Anthropology magazine <https://www.sapiens.org/>

Sapience. Podcast <https://www.sapiens.org/podcast/>

The Society for Cultural Anthropology <https://culanth.org/>

Media/Anthropology <https://johnpostill.wordpress.com/>